



TOHLE JE VOLEBNÍ PRÁVO TOHLE JE

SIMONA PETRŮ
simona.petru@amo.cz



Pražský studentský summit

Pražský studentský summit je unikátní vzdělávací projekt existující od roku 1995. Každoročně vzdělává přes 300 studentů středních i vysokých škol o současných globálních tématech, a to především prostřednictvím simulace jednání tří klíčových mezinárodních organizací – OSN, NATO a EU.



studentsummit.cz



instagram.com/praguestudentsummit



summit@amo.cz



twitter.com/studentsummit



facebook.com/studentsummit



youtube.com/studentsummit

Asociace pro mezinárodní otázky (AMO)

AMO je nevládní nezisková organizace založená v roce 1997 za účelem výzkumu avzdělávání v oblasti mezinárodních vztahů. Tento přední český zahraničně politický think-tank není spjat s žádnou politickou stranou ani ideologií. Svou činností podporuje aktivní přístup k zahraniční politice, poskytuje nestrannou analýzu mezinárodního dění a otevírá prostor k fundované diskusi.

Simona Petrů

Autorka je spolupracovnicí Asociace pro mezinárodní otázky a členkou přípravného týmu Pražského studentského summitu.

Autor: Simona Petrů

Imprimatur: Jakub Drahorád, Václav Malina,
František Novotný

Jazyková úprava: Anna Martínková,
Barbora Novotná, Jan Venc

Sazba: Jaroslav Kopřiva

Grafická úprava: Jaroslav Kopřiva

**Vydala Asociace pro mezinárodní otázky (AMO)
pro potřeby XXIV. ročníku Pražského studentského
summitu.**

© AMO 2018

Asociace pro mezinárodní otázky (AMO)

Žitná 27, 110 00 Praha 1

Tel.: +420 224 813 460, e-mail: summit@amo.cz

IČ : 65 99 95 33

www.amo.cz

www.studentsummit.cz

Úvod — 3

1. Základní pojmy — 3

2. Překážky ve svobodném výkonu volebního práva — 4

2. 1. Omezování pasivního volebního práva — 4

2. 2. Falšování výsledků voleb — 5

2. 3. Ovlivňování výsledků voleb prostřednictvím hranic obvodů — 5

3. Nelegální ovlivňování voličů — 6

3. 1. Ovlivňování prostřednictvím sociálních sítí — 6

Co s tím může udělat HRC — 6

Závěr — 7

Otázky pro stanovisko — 8

Otázky pro jednání — 8

Doporučené zdroje — 8

Seznam použitých zdrojů — 9

Úvod

Volební právo se řadí mezi práva garantovaná *Všeobecnou deklarací lidských práv*, konkrétně článkem 21. Ten stanovuje ve třech odstavcích, že každý má za rovných podmínek právo volit a být volen, a to ve férových a pravidelných volbách. Objevují se zde požadavky na všeobecnost, rovnost a tajnost volebního práva. Podobným způsobem vyžaduje naplnění volebního práva i závazný *Mezinárodní pakt o občanských a politických právech* (čl. 25), který byl ratifikován 168 státy.

Volební právo se dále objevuje v *Cílech udržitelného rozvoje – Agenda 2030 (Sustainable Development Goals 2030 – SDGs 2030)* pod číslem 16 jako požadavek míru, spravedlnosti a silných demokratických institucí. Tyto aspekty demokratického státu jsou s volebním právem neodmyslitelně spjaty a navzájem se ovlivňují.

Proč? Volební právo je jedním z klíčových pilířů demokracie – vytváří občanům možnost podílet se na vládě a správě

svoji země prostřednictvím volených zástupců. Demokracie je také Organizací spojených národů (OSN) považována za ideální prostředí pro efektivní ochranu a realizaci lidských práv. Tato teze neplatí vždy, na světě nalezneme mnoho států, kde volby probíhají, nicméně za demokracii se považovat nedají¹ – často však právě proto, že zde volební právo nefunguje v takové podobě, aby se volby daly označit za férové.² Neférové je přitom jakékoliv pravidlo, jehož účelem je pomoci konkrétnímu volebnímu aktérovi nebo volby jinak zmanipulovat.

Na následujících řádcích si ukážeme, že pokud bude možné na půdě Rady pro lidská práva (Human Rights Council – HRC) zajistit lepší fungování volebního práva ve světě, přispěje to i k šíření hodnot svobody a demokracie. Největší překážkou v realizaci lidských práv jsou totiž demokratické deficity, díky kterým jsou slabé i instituce například právě kvůli nenaplnění politických práv občanů.

1. Základní pojmy

Pojem právo má dva významy. Buď může být chápáno v objektivním smyslu (anglicky: law), tedy jako právní úprava – soubor norem, anebo v subjektivním smyslu (anglicky: right), jako možnost chování jednotlivce. Tento dokument se věnuje především subjektivnímu volebnímu právu – tudíž právu lidí volit ve svobodných, férových a pravidelně se opakujících volbách.

Volební právo je velice široké a obsahuje spoustu dalších pojmů, které je potřeba si blíže vysvětlit. Základním dělením je rozlišení **aktivního a pasivního volebního práva**. Aktivní volební právo znamená možnost (v některých státech povinnost) zvolit si zástupce do určitého orgánu. Může se jednat například o místní zastupitelstvo, národní parlament, úřad prezidenta či nadnárodní orgán (například Evropský parlament). Pasivní volební právo naproti tomu znamená právo být volen, tedy možnost kandidovat ve volbách.

“ S povinnou volební účastí se můžeme setkat v mnoha státech světa, například v Austrálii, Belgii, Ekvádoru, Thajsku či Egyptě.¹⁵ Za zavedením povinnosti volit stojí především myšlenka větší legitimacy vlády.

Aktivní i pasivní volební právo bývá vázáno na určité podmínky. Ty však nesmí být diskriminační, což jinými slovy znamená, že každý člověk musí mít možnost je splnit. Například platí, že je možné získat právo volit až s dosažením plnoletosti za podmínky státního občanství či trvalého pobytu, na druhou stranu nelze člověku volební právo odpírat na základě barvy pleti, původní národnosti, pohlaví či na základě politických a jiných názorů.³ U pasivního volebního práva mohou být v některých státech podmínky volnějši (například stačí splnit věkovou hranici, není třeba občanství), aby měli

voliči větší prostor pro vyjádření své vůle.⁴

Důležitým pojmem při správném fungování volebního práva je **legimitita**.⁵ Tento pojem znamená ospravedlnění vládní moci. V demokratických systémech je tedy legitimní to, co se

| | CO TO ZNAMENÁ? | KDO HO VYKONÁVÁ? |
|------------------------------|-----------------|------------------|
| aktivní volební právo | právo volit | volič |
| pasivní volební právo | právo být volen | kandidát |

děje v souladu s vůlí občanů, přičemž tato vůle se zjišťuje právě prostřednictvím voleb.

Samotná demokracie v liberálním smyslu, jak je chápána západními státy, nestojí pouze na volebním právu a vládě většiny, ale také na dalších hodnotách, jako ochrana práv jednotlivce, kam bychom mohli zařadit ochranu menšin či právní stát (omezování výkonné moci vládou zákona).⁶ V souvislosti s legitimitou je třeba si připomenout, že i ve všech ohledech férové volby nemusí nutně znamenat, že zvolení zástupci budou jednat v duchu demokracie a budou chránit lidská práva. Demokracie, která i s férovými volbami a potřebnou legitimitou nenaplnuje tyto další znaky demokracie, se nazývá **neliberální demokracie**.⁷

Typickým znakem férových voleb je **všeobecné**, rovné a tajné volební právo. Všeobecné, nebo také univerzální, volební právo znamená, že každý má za splnění nediskriminačních podmínek právo volit, či být volen. S tím souvisí i pravidlo **rovnosti** volebního práva. Bez ohledu na majetek, vzdělání či jakékoliv další podmínky může každý disponovat pouze jedním volebním hlasem, přičemž všechny hlasy musí mít stej-

nou váhu. Podmínka **tajnosti** potom znamená, že volič není povinen vyzrazovat či dokazovat, jakým způsobem volil. Tato podmínka slouží k tomu, aby voliči nemohli být v souvislosti s volbami podrobeni nátlaku.

Další přívlastek, se kterým se můžeme v souvislosti s volebním právem setkat, je **přímost** volebního práva. Přímé volební právo znamená, že si voliči volí rovnou své zástupce, kteří je budou reprezentovat. Nepřímé volební právo je potom uplatňováno v situaci, kdy si lidé volí prostředníky, které potom zvolí jejich konečné zástupce (v našem prostředí to byla například situace, kdy prezidenta volil Parlament).

Samotné volby lze rozdělit na několik druhů, přičemž každé z nich mohou mít trochu pozměněné podmínky. Ve většině států se setkáme s volbami do parlamentu nebo jiného zákonodárského sboru, konanými na celostátní úrovni. V některých státech mohou voliči v celostátních volbách volit také jiné přední představitele státu (např. prezidenta). Dalším druhem voleb jsou volby místní či oblastní, ve kterých si voliči volí představitele menší územní jednotky.

“ V minulosti legitimita mohla být odvozena například od boží moci.

2. Překážky ve svobodném výkonu volebního práva

Zajištění hladkého výkonu volebního práva může být složitá záležitost. Mnoho států se v této oblasti potýká s problémy, a to zejména v okamžiku, kdy jednotliví aktéři nejrůznějším způsobem do voleb zasahují a ovlivňují výsledky. Zejména ze strany momentálně vládnoucí strany či osoby může docházet k likvidaci vlivu opozice, ovlivňování voličů prostřednictvím státních

médií, zastrasování voličů, falšování výsledků, ale i k drobným změnám ve volebních pravidlech, které mají za úkol zvýšit procenta konkrétním kandidátům. Všechny tyto prostředky vedou nejen ke zkreslení volebních výsledků, ale i k narušení volebního práva mnoha voličů, a tím pádem i k narušování jejich práva garantovaného *Všeobecnou deklarací lidských práv a svobod*.

2. 1. Omezování pasivního volebního práva

Rovnost volebního práva v sobě skrývá i požadavek na rovnou příležitost být zvolen. To znamená například rovný přístup do médií, stejné podmínky financování a podmínku neutrality veřejné moci.

Typický příklad porušování tohoto pravidla bylo možno pozorovat například v mediálně vysoce sledovaných prezidentských volbách 2018 v Ruské federaci. Zde podle Orga-

nizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE) poskytovala státní televize kandidátu Vladimiru Putinovi větší mediální prostor než ostatním kandidátům, čímž pro něj vytvářela významnou výhodu.⁸ Existuje navíc podezření, že největší Putinův konkurent, který byl před volbami obviněn z krádeže, a nemohl tak kandidovat, byl takto obviněn účelově.⁹

2. 2. Falšování výsledků voleb

Záměrná manipulace s výsledky voleb je jev, se kterým se setkáme především ve státech nedemokratických, případně ve státech s dosud slabšími demokratickými institucemi. Může se ale také objevit v případě napadení voleb zvenčí, například hackery. Falšování tak může proběhnout dvěma způsoby: buď přímo samotnými aktéry voleb (například státem pověřenými orgány, které mají na starost sčítání hlasů) nebo třetí stranou, která má na volbách vlastní zájem.

2. 3. Ovlivňování výsledků voleb prostřednictvím hranic obvodů

Při volbách zpravidla dochází k rozdělení většího územního celku (země, oblasti, kraje, okresu) na menší, tzv. obvody. Mezi tyto obvody jsou v případě voleb do sboru rozděleny mandáty.

Ve **většinovém volebním systému** připadá na každý obvod pouze jeden mandát, který připadne subjektu s nejvyšším počtem hlasů (v České republice se takto volí do Senátu). V takovém případě musí být obvody rozděleny tak, aby v každém z nich žil zhruba stejný počet obyvatel, v opačném případě by došlo k narušení rovnosti volebního práva. Hranice je třeba také průběžně aktualizovat v souvislosti s úbytkem či přírůstkem počtu obyvatel, a to podle jasně stanovených pravidel.

66 **Gerrymandering je pojmenován po guvernérovi státu Massachusetts jménem Elbridge Gerry, který je tvůrcem této nekalé metody. Jeden z obvodů překreslil do tvaru mloka, z čehož slovo gerrymandering vzniklo - Gerry (příjmení guvernéra) + salamander (anglický mlok).**

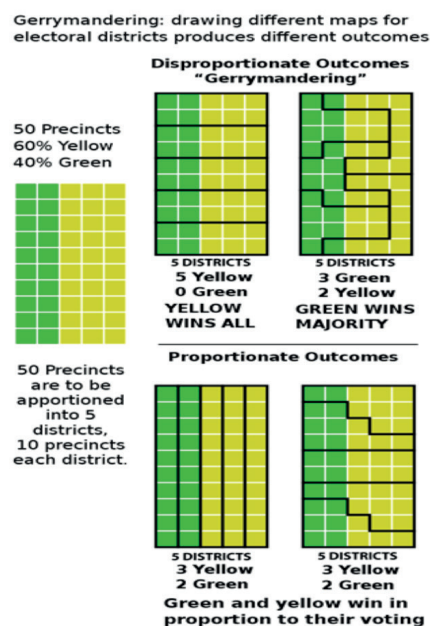
V **poměrném volebním systému** potom fungují vícemandátové obvody, kdy je za každý obvod zvolen větší počet kandidátů (v České republice se takto volí do Poslanecké sněmovny). I tady je třeba dbát na rovnost volebního práva a zachovat buď obvody s podobným počtem voličů, či přiřadit ke každému obvodu poměrný počet mandátů.

Poměrný volební systém nabízí velký prostor pro manipulaci ze strany subjektu, který je momentálně u moci a chce se tam udržet. Účelová manipulace s hranicemi obvodů, která má zvýhodnit jednoho kandidáta, se nazývá **gerrymandering**. Tato manipulace se

Falšování je velice těžké odhalit, při správném nastavení volebních pravidel a dobré vůli organizátora voleb se mu však dá dobře předcházet. Mezi pojistky falšování můžeme zařadit volební komisi nezávislou na státu, jejíž členové se mezi sebou kontrolují (například se jedná o sympatizanty rozdílných kandidátů), dále zapečetění volebních urn, důkladné sčítání hlasů a dostatečné zabezpečení veškerých elektronických programů a nástrojů.

může odehrávat dvěma způsoby: buď koncentruje voliče strany B do jednoho obvodu, aby v ostatních mohli zvítězit kandidáti strany A, a nebo naopak voliče strany B rozmělní tak, aby strana měla všude minimální podporu. Platí však, že se manipulátor snaží v rámci obvodů zachovat zhruba stejný počet voličů.

Další způsob manipulace s hranicemi volebních obvodů je **mala-pportionment**. Ten spočívá v nerovnosti hlasů způsobené nestejně velkými obvody. Příčinou může být záměrná manipulace s hranicemi, ale i rigidita hranic nerespektující populační změny.



Obr. 1: grafické znázornění fungování gerrymanderingu¹⁶

3. Nelegální ovlivňování voličů

Ovlivňování voličů patří k obvyklým znakům voleb. Kandidáti slibují populární kroky, pronášejí líbivé projevy, platí si reklamy a billboardy. S těmito postupy je zajisté třeba počítat, ostatně právě díky nim se mohou voliči nakonec informovaně a svobodně rozhodnout, pro koho budou hlasovat. Nicméně právě proto, aby měl každý volič maximální svobodu rozhodnutí a nedošlo k nepřístojné manipulaci, se musí celá předvolební kampaň odehrát v rámci určitých pravidel.

Daná pravidla by měla být nastavena maximálně objektivním způsobem, aby zajišťovala co největší rovnost všech kandidujících subjektů. Může sem tedy například patřit již zmiňovaný rovný přístup do médií, dále určitá maximální výše nákladů na předvolební kampaň či zákaz užívat veřejné prostředky ve prospěch kandidáta.

Poslední zmíněné pravidlo bývá problémem například v případě kandidatury subjektu, který je momentálně u moci. Ten může využívat státní peníze ke své vlastní propagaci.

3. 1. Ovlivňování prostřednictvím sociálních sítí

S rychlým rozvojem moderních technologií se objevilo mnoho velice účinných metod manipulace voličů. Prostřednictvím sociálních sítí si lze koupit data uživatelů, jimž se následně zobrazují takové příspěvky, které je dokáží přesvědčit, radikalizovat, vyvolat v nich apatii či je jakkoliv jinak ovlivnit. Cílená reklama je legální cestou, jak si přes internet získat voliče, nicméně je třeba stanovit její hranice: mezi nelegálními příspěvky v některých státech patří například ty, které šíří falešnou poplašnou zprávu.

V souvislosti s kauzou *Cambridge Analytica* se mluví také o problematice legality získávání těchto dat. *Cambridge Analytica* získala totiž většinu osobních údajů, které poté dále bez

souhlasu dotyčných osob přeprodávala, a to prostřednictvím profilů uživatelů, kteří měli oběti v přátelích a souhlas udělili i za ně.

Jednou z taktik subjektů, které se snaží volby tímto způsobem ovlivnit, je ještě výraznější radikalizace určitých osob s již utvořeným názorem. Taktika této manipulace spočívá v tom, že daná osoba si názory nenechá pro sebe, ale bude je dále šířit a prosazovat ve svém okolí, a to například i mezi lidmi, kteří vůbec nejsou uživateli sociálních sítí.¹⁰ Možností, jak uživatele sociálních sítí zmanipulovat, je však mnoho. Účinnou zbraní proti tomuto druhu manipulace by mohla být například zvýšení gramotnosti uživatelů internetu.

Co s tím může udělat HRC

Na mezinárodní úrovni se problematika volebního práva důkladněji projednává zhruba od roku 2002, kdy začala Rada bezpečnosti s Valným shromážděním klást větší důraz na volební proces.¹¹ Od této doby se také začínají objevovat apely a doporučení od lidskoprávních orgánů OSN na dodržování *Paktu o občanských a politických právech*. Dokumentů reagujících na problematiku volebního práva je však mnoho, pro státy mohou být nepřehledné a povinnosti související s volebním procesem nejasné.¹²

V současné chvíli pomáhá HRC státům s vylepšením volebního procesu například prostřednictvím *Universal Periodic Review – UPR*. Předmětem tohoto přezkoumání bývají pravidelně i záležitosti týkající se volebního práva. Dalším

nástrojem je *HRC Complaints Procedure*, v rámci které se mohou na HRC obrátit jednotlivci, skupiny či neziskové organizace se stížnostmi na jakýkoliv stát, který porušil jejich nebo cizí práva.¹³

HRC přispěl k mnoha rezolucím Valného shromáždění, které se týkaly politických práv a připomínaly státům jejich závazky. Ačkoliv některé dokumenty HRC problematiku dále specifikují či komentují, potenciál HRC zůstává nenačten.¹⁴ Výraznější doporučení shrnující povinnosti okolo volebního práva či závazný dokument, který by mohl přispět ke zlepšení situace v zemích, kde je to nejvíce potřeba, stále chybí.

Závěr

Ačkoliv jsou základní pravidla pro volební právo obecně ukotvena v několika mezinárodních dokumentech, pravdou je, že jejich realizace ve většině států pokulhává. Svůj podíl na tom může mít aktuální politická a ekonomická situace konkrétní země, ale také komplikovaná organizace a přizpůsobení pravidel tak, aby volby probíhaly opravdu regulérně. Ve většině případů však platí, že největším problémem zůstává záměrná manipulace a nedostatek svobody různých aktérů při celém volebním procesu.

Mezinárodní nátlak může být jedním z nástrojů, jak přispět ke zlepšení situace týkající se volebního práva ve světě. Přijatý dokument by měl obsahovat konkrétní opatření, která by mohla státům zjednodušit nastavování adekvátních pravidel, a stejně tak apel na postupné uvolňování poměrů v případě států s nesvobodnými volbami. Zároveň by měl reagovat i na problémy, kterým aktuálně čelí stabilní demokracie, tedy fake news a další nelegální ovlivňování nejen prostřednictvím sociálních sítí.

Otázky pro stanovisko

1. Ratifikoval váš stát Mezinárodní pakt o občanských a politických právech? Pokud ano, dodržuje závazky, které pro něj z tohoto Paktu vyplývají?
2. Fungují ve vašem státě pravidelné a svobodné volby? Pokud nikoliv, z jakého důvodu?
3. Jaké problémy váš stát v souvislosti s realizací volebního práva v souladu s Všeobecnou deklarací řeší (příp. by řešit měl)?
4. Mají ve vašem státě všichni rovný přístup k realizaci svého volebního práva, za rovných podmínek? Jak dlouho tomu tak je?
5. Preferoval by váš stát spíše přijetí deklarace s obecnými doporučeními, nebo úmluvy?

Otázky pro jednání

1. Je vhodnější přijmout za současné situace spíše úmluvu, ve které by se podrobněji stanovila pravidla pro volební právo a byla by závazná pouze pro ratifikující státy, nebo nezávazný dokument sloužící jako všeobecné doporučení?
2. Jakým způsobem by se měla nastavit základní pravidla voleb, aby bylo volební právo co nejvíce spravedlivé?
3. Jakým způsobem se mohou státy bránit tomu, aby v budoucnosti nedošlo k omezování volebního práva (například v případě, že volby vyhraje nedemokraticky smýšlející kandidát)?
4. Jakým způsobem mohou státy bojovat proti fake news a nelegálnímu ovlivňování voličů přes sociální sítě?
5. Jak se lze bránit gerrymanderingu či malapportionmentu?

Doporučené zdroje

Srozumitelné vysvětlení některých aspektů volebního práva prostřednictvím videí.

Odkaz: <https://www.youtube.com/playlist?list=PLNCHVwtpeBY4mybPkHEnRxSOB7FQ2vF9c>

International Obligations for Elections - shrnuje problémy v oblasti voleb a navrhuje možná řešení. Doporučená je zejména část A, sekce II.-IV.

Odkaz: <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/international-obligations-for-elections.pdf>

International Standards of Elections (UN Committee on Human Rights) - podrobněji rozebírá právo volit z hlediska Všeobecné deklarace.

Odkaz: <https://www.osce.org/odihr/elections/19154?download=true>

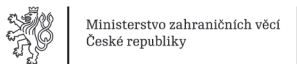
Seznam použitých zdrojů

- 1 ROSE, Richard a Doh CHULL SHIN. Democratization Backwards: The Problem of Third-Wave Democracies. *British Journal of Political Science* [online]. 2001, (31), str. 332 [cit. 2018-09-07]. Dostupné z: https://www-cambridge-org.ezproxy.is.cuni.cz/core/services/aop-cambridge-core/content/view/7B31C4E76310FC3933F78BoF868CA35D/S0007123401000138a.pdf/democratization_backwards_the_problem_of_thirdwave_democracies.pdf
- 2 tamtéž
- 3 PAVLÍČEK, Václav. Ústavní právo a státověda. 2. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2015, str. 423-426. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-084-0.
- 4 tamtéž
- 5 PAVLÍČEK, Václav. Ústavní právo a státověda. Praha: Leges, 2014, str. 19. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-053-6.
- 6 KOSAŘ, David; ANTOŠ, Marek; KÜHN, Zdeněk; VYHNÁNEK, Ladislav. Ústavní právo: casebook, str. 36-37. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-664-8.
- 7 ZAKARIA, Fareed. The Future of Freedom: Illiberal Democracy at Home and Abroad [online]. W. W. Norton & Company, 2007 [cit. 2018-09-06]. Dostupné z: [file:///C:/Users/UIVATE~1/AppData/Local/Temp/\[Fareed_Zakaria\]_The_Future_of_Freedom_Illiberal_\(b-ok.xyz\).epub](file:///C:/Users/UIVATE~1/AppData/Local/Temp/[Fareed_Zakaria]_The_Future_of_Freedom_Illiberal_(b-ok.xyz).epub)
- 8 Omezení práv a svobody slova. OBSE zaznamenala při volbách v Rusku porušení pravidel. IROzhlas [online]. [cit. 2018-07-19]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/putin-rusko-volby-obse-skripal-macron_1803192235_gol
- 9 OBSE: V ruských volbách nebylo konkurenční prostředí, neregulérnosti měly posílit účast. Česká televize [online]. [cit. 2018-07-19]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/2423731-ruska-volebni-komise-proveruje-nesrovnalosti-v-nekterych-okrscich-vysledky-tam>
- 10 Volby se pomocí dat z Facebooku ovlivňují, Cambridge Analytica je jen špička ledovce, tvrdí Řežáb. In: Aktuálně.cz [online]. [cit. 2018-07-19]. Dostupné z: <https://video.aktualne.cz/dvtv/volby-se-pomoci-dat-z-facebooku-ovlivnuji-cambridge-analytic/r~1243a9c42eab11e88560ac1f6b220ee8/>
- 11 International Obligations for Elections [online], 15-18 [cit. 2018-08-19]. Dostupné z: <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/international-obligations-for-elections.pdf>
- 12 tamtéž
- 13 Universal Periodic Review [online]. [cit. 2018-08-19]. Dostupné z: <https://www.ohchr.org/en/hrbodies/upr/pages/UPRMain.aspx>
- 14 International Obligations for Elections [online], 15-18 [cit. 2018-08-19]. Dostupné z: <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/international-obligations-for-elections.pdf>
- 15 Compulsory voting. IDEA: International Institute for Democracy and Electoral Assistance [online]. [cit. 2018-09-06]. Dostupné z: <https://www.idea.int/data-tools/data/voter-turnout/compulsory-voting>
- 16 Gerrymandering. In: Wikipedia.org [online]. [cit. 2018-10-27]. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/wiki/Gerrymandering#/media/File:Differing Apportionment.svg>

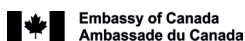


tohle je generální partner

tohle jsou TOP partneři



tohle jsou partneři



tohle jsou podporovatelé



tohle jsou mediální partneři

HOSPODÁŘSKÉ NOVINY

RESPEKT